



# KOHTUMÄÄRUS

<b>Kohus</b>	Tartu Maakohus
<b>Määruse tegemise aeg ja koht</b>	20. mail 2022. a Tartu kohtumaja
<b>Kriminaalasja number</b>	1-22-2123 (20760000033)
<b>Kohtunik</b>	Ingrid Kullerkann
<b>Kriminaalasi</b>	Vandeadvokaat Nikolai Kõivu määruskaebus Riigiprokuratuuri 24.03.2022. a määrusele kriminaalasjas nr 20760000033
<b>Kaebuse esitaja</b>	<b>M. J. kaitsja vandeadvokaat Nikolai Kõiv</b> (OÜ Advokaadibüroo Nikolai Kõiv, asukoht: Tallinna tn 2, Viljandi; kontaktandmed: tel 5159577, e-post abnikolaikoiv@gmail.com)
<b>Menetlustoiming</b>	Kaebuse lahendamine

## RESOLUTSIOON

- 1. Tunnistada põhiseadusega vastuolus olevaks ja jätta kohaldamata justiitsministri 26.07.2016 määruse nr 16 „Advokaadile riigi õigusabi tasu maksmise ja kulude hüvitamise kord“ § 2 lg 1 osas, mis võimaldab riigi õigusabi osutanud advokaadile kriminaaltoimikuga tutvumise eest makstava tasu piirmäära suurendada vaid kuni 500%.**
- 2. Lõuna Ringkonnaprokuratuuri 21.01.2022 riigi õigusabi tasu ja kulu osalise hüvitamise määrus ja Riigiprokuratuuri 24.03.2022 kaebuse rahuldamata jätmise määrus tühistada osaliselt.**
- 3. Rahuldada M. J. kaitsja vandeadvokaat Nikolai Kõivu 10.01.2022 esitatud taotlus riigi õigusabi tasu kindlaksmääramiseks osaliselt ning hüvitada tasu summas 2340 eurot (kliendiga läbirääkimised 54 eurot ja kriminaaltoimikuga tutvumine 2376 eurot). Summale lisandub käibemaks.**
- 4. Põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seaduse § 9 lg 1 alusel edastada määrus Riigikohtule.**
- 5. Määrus saata vandeadvokaat Nikolai Kõivule, Lõuna Ringkonnaprokuratuurile ja Riigiprokuratuurile.**

**Edasikaebamise kord**

KrMS § 231 lg 5 ja § 385 p 14 kohaselt on eeluurimiskohtuniku määrus lõplik ning edasikaebamisele ei kuulu.

### **Asjaolud ja menetluse käik**

1. Kahtlustatava M. J. kaitsja Nikolai Kõiv esitas 10.01.2022 kriminaalasjas nr 20760000033 Lõuna Ringkonnaprokuratuurile taotluse kohtueelses menetluses osalemise eest tasu kindlaks määramiseks summas 4158 eurot, millele lisandub käibemaks 20%, s.o kokku summas 4989,60 eurot. Taotluse kohaselt on ta kaitsjana toimikuga tutvunud 49 korral kokku 4590 minutit ja ühel korral 1 tunni ulatuses pidanud läbirääkimisi kliendiga.
2. Lõuna Ringkonnaprokuratuuri ringkonnaprokurör Kaire Hänilene koostas 21.01.2022 riigi õigusabi tasu ja kulu osalise hüvitamise määruse. Justiitsministri 26.07.2016 määruse nr 16 „Advokaadile riigi õigusabi tasu maksmise ja kulude hüvitamise kord“ (edaspidi Kord) § 6 lg 1 ja § 2 lg 1 alusel asus prokurör seisukohale, et kaitsja on osutanud riigi õigusabi kahel toimingul. Kliendiga kohtumise luges prokurör üheks ja erinevad toimikuga tutvumise korrad teiseks toiminguks. Prokurör luges põhjendatuks arvestada kaitsjale tasu kliendiga kohtumise eest summas 54 eurot ning toimikuga tutvumise eest summas 81 eurot. Prokurör suurendas toimikuga tutvumise tasu erilise töömahukuse tõttu 500% võrra. Eelnevat kokku võttes loeti põhjendatuks hüvitada kaitsjatasu taotlus summas 540 eurot, millele lisandub käibemaks 20%.
3. Vandeadvokaat N. Kõiv vaidlustas selle määruse Riigiprokuratuurile esitatud kaebusega. Lõuna Ringkonnaprokuratuuri määrus ei vasta kaitsja poolt tegelikult tehtud töö mahule ega ole kooskõlas Korraga. Ekslikult on leitud, et toimikuga tutvumine on üks kohtueelse menetluse toiming. Ühekordse toiminguga on tegemist siis, kui toimingute teostamise vahel puudub ajaline vahe. Kui aga toimikuga tutvutakse erinevatel aegadel, s.o erinevatel kuupäevadel, siis on tegemist erinevate toimingutega. Ühel päeval ei ole tavaliselt võimalik tutvuda enama kui kahe kriminaaltoimiku kõitega. Kaitsja on tutvunud kriminaaltoimikuga 3 kuu vältel kokku 19 päeva ja kulutanud selleks kokku 77,5 tundi.
4. Riigiprokurör Karin Talviste 24.03.2022. a määrusega jäeti Korra § 6 lg-le 1 ja §2 lg-le 1 tuginedes kaebus rahuldamata. Teadaolevalt on toimikuga tutvumist loetud nii prokuratuuri kui ka kohtupraktikas üheks toiminguks. Kuna toimikuga tutvumine oli töömahukas, suurendas ringkonnaprokurör õigesti vandeadvokaadile välja mõistetavat tasu 500%. Korras sätestatud piirangud on seatud riigi rahalisi võimalusi arvestades ning selle olukorra muutmiseks puudub prokuratuuril pädevus.
5. Kaitsja vaidlustas Riigiprokuratuuri määruse 31.03.2022 Tartu Maakohtus. Kohus tegi 06.04.2022 puuduste määruse ning kaebaja kõrvaldas osundatud puudused. Kokkuvõtlikult on kaebuse sisu järgmine. Vandeadvokaat N. Kõiv tegi kõik temast oleneva, et tutvuda prokuratuuri poolt seatud tähtaja jooksul kriminaaltoimiku 45 kõitega. Seda tuli teha muu töö kõrvalt ning kasutada ka puhkepäevi. Kokku oli materjali 11 000 lehekülge. RIS-is palus vandeadvokaat tehtud töö eest määrata kokku tasu koos käibemaksuga 4989,60 eurot. Ringkonnaprokuröri määrusega rahuldati kaitsja tasu osaliselt, s.o summas 648 eurot, mis on taotletust 7,7 korda vähem. Lõuna Ringkonnaprokuratuuri ringkonnaprokuröri poolt koostatud määrus ei arvesta tegelikult tehtud töö mahuga ega ole kooskõlas Korraga. Riigiprokuratuur rikkus kaebuse lahendamisel KrMS § 229 lg 1 kohast tähtaega ja ainult kordas ringkonnaprokuröri seisukohti. Kaebuse esitaja on Korra § 6 lg 1 teisest lausest tulenevalt seisukohal, et mitme menetlustoimingu korral ei ole tasu piirmäärade kehtestatud. Sarnast lähenemist kohaldatakse ka ülekuulamistel, kui erinevatel aegadel aset leidnud ülekuulamised loetakse eraldi menetlustoiminguteks ja kuuluvad riigi õigusabi korras kaitsjale eraldi tasustamisele. Sama põhimõtte peaks kohaldama ka kriminaaltoimikuga tutvumisel ja selle

tutvustamisel kliendile. Ebaõige on asuda seisukohale, et üks menetlustoiming võiks kesta 3 kalendrikuud, s.o 77,5 töötundi. Kui asuda seisukohale, et sõltumata kriminaaltoimiku köidete arvust ja toimikuga tutvumiseks võimalikust kulutatavast ajas on tegemist ühe toiminguga, on Korra § 6 lg 1 kohaldamine on vastuolus põhiseaduse §-st 12 tuleneva võrdse kohtlemise põhimõttega ning diskrimineerib riigi õigusabi osutajat. Kuigi Korra § 2 lg 1 esimese lause järgi on võimalik suurendada väljamõistetavat tasu 500% võrra, ei ole see piisav, et tagada kriminaalmenetluses riigi õigusabi korras õigusabi osutavate kaitsjate võrdne kohtlemine. Antud juhul jääb riigi õigusabi osutaja tasu 7,7 korda väiksemaks, kui see oleks olnud muudes kriminaalmenetluse toimingutes. Ka ei saa kaitsja riigi õigusabi osutamisest loobuda motiivil, et töö maht on ettenähtamatult suur ja selle eest ei maksta õiglasi tasu. Sellisel juhul on tegemist ka inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikli 4 p 2 rikkumisega. Riigi õigusabi osutavat advokaati sunnitakse tegema tööd, mille eest ta ei saa mõistlikku tasu. See omakorda võib viia riigi õigusabi osutamise kvaliteedi langusele, millega omakorda võib kaasneda riigi õigusabi saaja õiguse rikkumine ausale ja õiglasele menetlemisele. Kui kohus leiab, et kohtueelses kriminaalmenetluses kriminaaltoimikuga tutvumisel mitme kuu kestel on tegemist ühe toiminguga, tuleks kohaldada põhiseadusest tulenevat võrdse kohtlemise põhimõtet ja mõista riigi õigusabi korras osutavale advokaadile välja tasu 27 eurot iga õigusabi osutatud poole tunni eest, arvestamata Korra § 6 lg-s 1 märgitud tasu piirmäära. Kaebaja taotleb § 6 lg 1 põhiseaduslikkuse kontrolli. Kui kohtu hinnangul on kriminaaltoimikuga tutvumine üks toiming ja selle eest saadav tasu on reguleeritud Korra § 6 lg-s 1, siis taotleb kaebuse esitaja tunnistada põhiseadusvastaseks Korra § 6 lg 1 osas, millega piiratakse riigi õigusabi tasu ühe toimingu eest 81 euroga.

### **Kohtu seisukoht**

6. Korra § 1 lg 1 kohaselt määrab riigi õigusabi osutamise eest makstava tasu kindlaks kohus, uurimisasutus või prokuratuur. KrMS § 223 lg 3 ja 224 lg 1 kohaselt esitab kohtueelse menetluse lõpule viiduks tunnistanud prokuratuur kriminaaltoimiku koopia kaitsjale tutvumiseks. Seega on kriminaaltoimikuga tutvumise ajal tasu määramiseks pädevaks menetlejaks prokuratuur.
7. Tasutaotlus lahendatakse määrusega. KrMS § 228 lg 1 ja 2 kohaselt on menetlusosalisel ja menetlusvälisel isikul õigus enne süüdistusakti koostamist esitada Riigiprokuratuurile kaebus uurimisasutuse või prokuratuuri menetlustoimingu või määruse peale, kui ta leiab, et menetlusnõuete rikkumine menetlustoimingu tegemisel või määruse koostamisel on kaasa toonud tema õiguste rikkumise. KrMS § 230 lg 1 kohaselt, kui on vaidlustatud uurimisasutuse või prokuratuuri tegevus, millega on rikutud isiku õigusi, ning kui isik ei nõustu kaebuse läbivaadanud Riigiprokuratuuri määrusega, on tal õigus esitada kaebus maakohtu eeluurimiskohtunikule, kelle tööpiirkonnas vaidlustatud määrus või menetlustoiming on tehtud.
8. KrMS § 231 sätestab uurimiskaebemenetluse korra kohtus. Kaebus vaadatakse eeluurimiskohtuniku poolt läbi 30 päeva jooksul kirjalikus menetluses kaebuse piires ja isiku suhtes, kelle kohta see on esitatud. Vastavalt Tartu Maakohtu 2022. aasta tööjaotusplaanile lahendab selliseid kaebusi mh allakirjutanu.
9. Kohus annab esmalt hinnangu vaidlustatud määruste Korraga vastavusele (I). Seejärel lahendatakse taotlus normi põhiseadusega vastuolus olevaks tunnistamiseks. Kõigepealt antakse hinnang õigusnormide asjassepuutuvusele ning tehakse kindlaks neist küsimuse lahendamiseks kohaseim (II). Seejärel tuuakse kaalutlused, mille tõttu ei ole Korra-kohane

lahendus kaitsja aspektist õiglane (III) ning põhiseaduspärane (IV). Viimasena lahendab kohus asja (V).

(I)

10. Korra § 1 lg 1 kohaselt määratakse riigi õigusabi osutamise eest makstav tasu kindlaks 2. peatükis ette nähtud tasumäärade alusel. Korra § 6 lg 1 järgi on määratud kaitsja tasu riigi õigusabi osutamise eest kriminaalasja kohtueelses menetluses 27 eurot iga poole tunni kohta, kuid kokku mitte üle 81 euro ühe toimingu kohta. Piirmäära ei kohaldata menetlustoimingutele.
11. Kord eristab seega menetlustoiminguid ja toiminguid. Menetlustoimingud toimuvad menetleja osavõtul. KrMS § 16 lg 1 kohaselt on menetlejad kohus, prokuratuur ja uurimisasutus. Menetlustoimingute ajakulu sõltub suuresti menetlejast ning selles osalemise eest taotletava kaitsetasu õigsus on hõlpsasti kontrollitav. Nagu eelnevalt nimetatud, ei ole selles osalemise eest kaitsjale tasu väljamõistmiseks piiranguid seatud.
12. KrMS § 47 lg 2 kohaselt on kaitsja kohustatud kasutama kõiki kaitsmisvahendeid ja -viise, mis ei ole seadusega keelatud, et selgitada kaitsealust õigustavad, mittesüüstavad ja karistust kergendavad asjaolud, ning andma talle muud kriminaalasjas vajalikku õigusabi. Sama sätte lõige 1 nimetab kaitsja õigused, millest valdavalt osa on võimalik realiseerida vaid menetleja juuresolekuta (õigus kolmandatelt isikutelt välja nõuda teavet, esitada (ja seega ka koostada) taotlusi ja kaebusi, kohtuda kaitsealusega teiste isikute juuresolekuta). Korra tähenduses on tegemist toimingutega. Toiminguna on käsitatav ka kriminaaltoimikuga tutvumine – kaitsja teeb seda menetleja juuresolekuta. Toimingute eest tasu määramisele on seatud piirmäärad – kriminaalasja kohtueelses menetluses on võimalik ühe toimingu eest määrata tasu maksimaalselt 81 eurot. Nimetatu tähendab, et Korra kehtestaja hinnangul peaks menetleja osavõtuta tehtava toimingu ajakulu üldjuhul piirduma 3 pooltunni ehk 1,5 tunniga (81 : 27).
13. Kaebuse esitaja on seisukohal, et toiming on ilma vaheajata toimuv tegevus. Kui toimikuga tutvutaks erinevatel aegadel, kuupäevadel ja kuudel, tuleks lugeda, et tegemist on erinevate toimingutega. Selline seisukoht ei ole nõustumisväärne. Tegemist on jätkuva toiminguga. Korra § 1 lg 3 kohaselt järjestikku toimunud menetlustoimingute või muude toimingute tasu arvestamisel lähtutakse neile realselt kulunud ajast, võttes arvesse, et ühegi iseseisva toimingu tasu ei ületa 2. peatükis toimingule ette nähtud tasu piirmäära. Kuna Kord toimikuga tutvumist eraldi ei nimeta, on tegemist ühe iseseisva toiminguga ning sellele kohaldub 81 euro suurune piirmäär.
14. Osad kriminaalasjad on tavapärasest mahukamad ning selleks puhuks on Korra kehtestaja näinud ette võimaluse tasu suurendada. Korra § 2 lg 1 kohaselt võib kohus, uurimisasutus või prokuratuur riigi õigusabi osutanud advokaadi põhjendatud taotluse alusel suurendada 2. peatükis riigi õigusabi osutamise eest ette nähtud tasu piirmäära kuni 500%, kui riigi õigusabi osutamine on eriliselt töömahukas. Käesoleval juhul ongi hinnatud toimikuga tutvumist eriliselt töömahukaks ja suurendatud tasu piirmäära maksimaalselt, s.o 500% võrra ehk 486 euroni. Summale lisandub käibemaks.
15. Allakirjutanu hinnangul vastavad vaidlustatud prokuratuuri määrused Korrale ning kehtiva regulatsiooni alusel on määratud maksimaalne võimalik tasu.

## (II)

16. Kaebuse esitaja taotleb Korra § 6 lg 1 osa, millega piiratakse riigi õigusabi tasu ühe toimingu eest 81 euroga, põhiseadusevastaseks tunnistamist. Põhiseaduse § 15 kohaselt võib igaüks oma kohtuasja läbivaatamisel nõuda mis tahes asjassepuutuva seaduse, muu õigusakti või toimingu põhiseadusevastaseks tunnistamist. Kohus järgib põhiseadust ja tunnistab põhiseadusevastaseks mis tahes seaduse, muu õigusakti või toimingu, mis rikub põhiseaduses sätestatud õigusi ja vabadusi või on muul viisil põhiseadusega vastuolus.
17. Kaitsja tasu kujuneb erinevate sätete koostoimel. Korra § 6 lg 1 kohaselt on määratud kaitsja tasu riigi õigusabi osutamise eest kriminaalasja kohtueelses menetluses 27 eurot iga poole tunni kohta, kuid kokku mitte üle 81 euro ühe toimingu kohta. Korra § 2 lg 1 kohaselt võib kohus, uurimisasutus või prokuratuur riigi õigusabi osutanud advokaadi põhjendatud taotluse alusel suurendada 2. peatükis riigi õigusabi osutamise eest ette nähtud tasu piirmäära kuni 500%, kui riigi õigusabi osutamine on eriliselt töömahukas. Seega mõjutavad kaitsjale makstavat tasu: 1) (pool)tunnitasku suurus; 2) toimingule seatud tasu piirmäär; 3) tasu piirmäära suurendamisele seatud piir.
18. Kaitsja sisuline seisukoht on, et konkreetsetes kohtuasjades toimikuga tutvumise eest makstava tasu suurus on liiga väike ning seetõttu vastuolus põhiseadusega. Nii kaitsja väite olemusest kui ka kohtu õigusest kontrollida normi põhiseadusele vastavust omal algatusel, ei ole kohus seotud kaitsja väitega kitsalt toimingu piirmäära põhiseadusele mittevastavuse osas. Põhiseadusvastane võib olla ka toimingu eest makstava tasu suurendamise võimalus vaid 500% võrra.
19. Kohtulahendi alusel saab konkreetsest kohtuasjast alguse saanud põhiseaduslikkuse järelevalve menetluses hinnata vaid põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seaduse (PSJKS) § 14 lg 2 mõttes asjassepuutuva normi põhiseaduspärasust. Asjassepuutuv on aga üksnes niisugune norm, mis on kohtuasja lahendamise seisukohalt otsustava tähtsusega ehk mille põhiseadusvastasuse korral peab kohus otsustama teisiti kui põhiseaduspärasuse korral. Teisisõnu peab lahendi resolutsioon erinema sõltuvalt sellest, kas mõni kohaldatav norm on kohtu hinnangul põhiseadusega vastuolus või kooskõlas (RKPJK 5-20-5, p 16). Mõlemad eelnevalt osundatud Korra normid on asjassepuutuvad. Korra § 1 lg 1 kohaselt tasu suurendatakse, vähendatakse või jäetakse määramata üksnes samas määruuses sätestatud juhtudel. Suurema piirmäära või piirmäära rohkemakordse suurendamise korral oleks võimalik otsustada kaitsjale suurema tasu maksmine.
20. Korraga seatud kaitsjatasu piirmäärasid on ka varem vaidlustatud. Riigikohus on märkinud järgmist. Korras ette nähtud riigi õigusabi tasu piirmäärad teenivad eeskätt riigi raha säästliku kasutamise eesmärki. Kolleegiumi hinnangul ei saa sel põhjusel riigi õigusabi tasu piirmäära kehtestamist pidada põhiseadusvastaseks pelgalt seetõttu, et mõnel juhul ei pruugi kaitsjale makstav tasu vastata tema tegelike töötundide arvule. Riigi õigusabi tasu hüvitamist reguleerivad sätted on üldjuhul piisavalt paindlikud, saavutamaks õiglase ja põhiseaduspärase tulemus ka juhtudel, mil kriminaalasi osutub keskmisest keerukamaks ja eeldab tavapärasest suuremas mahus õigusabi osutamist (RKKKo 1-16-6179/111, p 97). Allakirjutanu nõustub selle seisukohaga. Toimingu eest väljamõistetavatele tasudele piirmäärade seadmine on põhjendatud. Piirmäär kehtib kõikide kriminaalasi toimikutega tutvumise kohta ning hinnang keskmisele ajakulule põhineb eelduslikult vastaval analüüsil.

21. Piirmäära kohasust konkreetse kriminaalasja kontekstis oleks põhjust hinnata siis, kui asja eripära arvestamiseks muud võimalused puuduksid. Põhiseadusvastasusväide põhineb just konkreetse kriminaalasja erilistel asjaoludel. Seetõttu asub kohus analüüsima, kas Korra § 2 lg 1, mis võimaldab tasu suurendada vaid 500% võrra, on põhiseaduspärane.

### III

22. Korra § 2 lg 1 tasu kohasuse hindamisel lähtub kohus järgmistest kaalutlustest.
23. Kord menetlustoimingus osalemise eest tasu väljamõistmisele piire ei sea. Sellest järeldub, et Korra kehtestaja ei sea ülempiire kehtestatud tunnihinnaga kaitsetasu väljamaksmisele, kui tegevuse hindab vajalikuks menetleja ja sellele kulunud aeg on menetleja poolt realselt kontrollitav. Ülempiiri seadmine näib seega olevat kantud üksnes põhjusest, et kaitsja tehtavate toimingute puhul selline otsustusõigus ja kontrollimisvõimalus puudub.
24. Korra tähenduses on toimingud kõik advokaadi poolt vajalikuks peetavad ja menetleja osavõtuta toimuvad kaitsetegevused. Kaitsetegevus on juba oma olemuselt selline, et alati saab teha rohkem. Selle mistahes piiranguteta kinni maksmine riigi piiratud rahaliste vahendite arvelt ei oleks kohane ega ka vajalik. Kriminaaltoimikuga tutvumine aga on kaitsja toiming, mis on vältimatult vajalik. KrMS § 224 lg 1 ja 1<sup>1</sup> kohaselt on see võimalik ära jätta vaid juhul, kui menetlust on võimalik läbi viia ilma kaitsjata. Kriminaaltoimiku mahu määrab menetleja. Seega on kriminaaltoimikuga tutvumine toiming, mida pole võimalik tegemata jätta ning mille mahtu ei saa kaitsja ega süüdistatav määrata. Konkreetne kriminaalasi on eriliselt mahukas. Süüdistusakt on käesoleva määruse koostamise ajaks saadetud kohtusse, kohtuasi kannab numbrit 1-22-2770. Lisaks M. J.-le süüdistatakse selles veel ühte isikut. Süüdistusakti tekst on 63-l leheküljel. Ainuüksi see asjaolu viitab asja mahukusele. Süüdistusakti tõendite nimekirjas kannab kõige suuremat numbrit 49. toimik. Justiitsministri 16.07.2008 määruse nr 39 „Nõuded kriminaaltoimikule ja kaitseakti näidisvormi kehtestamine“ § 2 lg 2 kohaselt võib kriminaaltoimik koosneda mitmest köitest, kusjuures ühe köite maht võib olla kuni 250 A4 suuruses lehte. Seega on kaitsja väide, et ta pidi tutvuma kokku 11 000 leheküljega, usutav.
25. Juhul kui lähtuda eeldusest, et kaitsetegevus peaks olema tasustatav hinnaga 27 eurot pooltund, tuleb arvutuskäik järgmine. Toimikuga tutvumist saab tasustada maksimaalselt 9 tunni ulatuses, s.o 1,5 tundi (81 eurot jagatud 27 euro suuruse pooltunnitasuga) x 6 (tasu saab suurendada 500% võrra). Nimetatu tähendaks 11 000 lehekülje puhul seda, et ühe tunni jooksul tuleks tutvuda 1222,22 leheküljega (minutis seega 20,37 leheküljega). Ühe leheküljega tutvumiseks oleks järelikult pisut vähem kui 3 sekundit (60 sekundit : 20,37 lehekülge = 2,9455 sekundit). Selle aja jooksul ei ole võimalik lugejal hõlmata ka väga vähese ja lihtsa tekstiga lehekülge. Aeg oleks napp isegi lihtsalt lehekülje keeramiseks.
26. Konkreetse kriminaalasja keskmisest suuremale keerukusele viitab ainuüksi süüdistuse kvalifikatsioon (nt kohtute töökoormusmetoodikas loetakse sellise kvalifikatsiooniga asjad ajamahukateks). Süüdistusaktile on lisatud tsiviilhagi 1 215 643,96 euro nõudes. Süüdistusakti sissejuhatuses nähtuvalt alustati menetlust seetõttu, et Riigikohus tühistas teistmisavalduse alusel osaliselt Tartu Maakohtu 14.01.2014 otsuse kriminaalasjas nr 1-14-189 ja Tartu Maakohtu 15.11.2017 otsuse kriminaalasjas nr 1-17-8311. Kõik need asjaolud viitavad kaitseaspektist tähelepanu vajavate küsimuste suuremale mahule ja seega asja suuremale keerukusele ja töomahukusele.

27. Vandeadvokaat N. Kõivu kaitsealune oli varem süüdistatav kriminaalasjas nr 1-17-8311. Kohtute infosüsteemist nähtuvalt oli M. J.-l selles menetluses teine, kokkuleppeline kaitsja. Seetõttu ei olnud kohtuasja materjalid N. Kõivule varasemast tuttavad.
28. Eelnevast nähtub, et Korra-kohase tasu välja mõistmisel jääb tehtud töö olulises osas tasustamata. N. Kõivu enda hinnangul jäi tasu 7,7 korda väiksemaks, kui see oleks olnud muudes kriminaalmenetluse toimingutes.
29. Nagu eelnevalt viidatud Riigikohtu kriminaalkolleegiumi lahendis märgiti, ei saa kaitsja eeldada, et tehtud töö saab alati täies mahus tasustatud. Nii näiteks käsitleb ka Advokatuuri eetikakoodeksi § 17 lg 3 advokaadi poolt tasuta ehk *pro bono* osutatavat õigusabi. Vandeadvokaat N. Kõiv märgib õigesti, et infosüsteemi vahendusel riigiõigusabi korras kaitsmisülesannet vastu võttes ei tea kaitsja kriminaalasja tegelikku mahtu. Seega puudub advokaadil võimalus hinnata, kas hetkeolukord võimaldab võtta tööd, mille eest jääb tasu arvestatavas osas saamata.
30. KrMS § 45 lg 5 kohaselt määratud kaitsja on kohustatud kriminaalmenetluses osalema kuni kriminaalasja kassatsiooni korras läbivaatamise lõpuni ja ta võib omal algatusel keelduda kaitsekohustuse võtmisest või loobuda võetud kaitsekohustustest üksnes KrMS § 46 lõikes 1 sätestatud alustel. Seega ei ole võimalik advokaadil kaitsmisest loobuda, kui pärast ülesande vastuvõtmist ilmneb, et sellega kaasnev tasustamata jääv töö maht on tema jaoks vastuvõtmalt suur.
31. Kaebuses on osundatud sellelegi, et saadava tasu suurus ei ole advokaadi palk, kuivõrd nende arvelt tuleb kanda bürookulud. Kaebuse esitaja väitel moodustasid tema bürookulud möödunud aastal 60% sissetulekust. Bürookulusid ei ole võimalik vältida. Advokatuuriseaduse § 49 lg 1 kohaselt osutab advokaat õigusteenust advokaadibüroo kaudu. Advokaadi poolt õigusteenuse osutamine on advokaadibüroo pidaja ettevõtetus. Kaebaja on toonud välja, et konkreetse asja puhul viis tehtava töö maht ning selle eest Korra alusel makstud tasu olukorrani, kus palgana oli võimalik välja maksta vaid minimaalpalgast madalamat tasu.
32. Kriminaaltoimiku suure mahu tõttu kestis olukord, kus kaitsjal tuli teha tööd, mis on valdavas osas tasustamata, mitme nädala vältel.
33. Riigikohus on märkinud, et riigi õigusabi tasu hüvitamist reguleerivad sätted on üldjuhul piisavalt paindlikud, saavutamaks õiglane ja põhiseaduspärane tulemus ka juhtudel, mil kriminaalasi osutub keskmisest keerukamaks ja eeldab tavapärasest suuremas mahus õigusabi osutamist (RKKKo 1-16-6179/111, p 97). Allakirjutanu on seisukohal, et selle kriminaalasja puhul ei ole Korra regulatsioon piisavalt paindlik, et tasu hüvitamisel saavutada õiglane ja põhiseaduspärane tulemus.

#### IV

34. Riigi õigusabi osutamine on advokaatidele seadusega pandud kohustus, mis riivab nende kutse- ja ettevõtlusvabadust (PS § 29 ja 31) ning võib riivata ka omandi puutumatumust (PS § 32).
35. Riigi õigusabi tasumäärade põhiseaduslikkusele vastavuse küsimust on käsitletud õiguskantsler 28.09.2016 seisukohas nr 6-3/161067/1603924<sup>1</sup>. Selles on muuhulgas käsitletud ka käesolevas asjas tõstatatud väidet, mille kohaselt Euroopa Inimõiguste Konventsiooni artikli

<sup>1</sup> [https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field\\_document2/riigi\\_oigusabi\\_tasumaaradest.pdf](https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/riigi_oigusabi_tasumaaradest.pdf)

4 lõike 2 kohaselt ei või kellelki nõuda sunniviisilist või kohustuslikku töötamist. Advokaadi kutset valides peab inimene arvestama ka sellega, et teatud juhtudel võib tõusetuda vajadus teha ka tasuta tööd. See ei kujuta endast sunnitööd, vaid „tööd või teenistust normaalse kodanikukohustuse osana“ (Euroopa Inimõiguste Kohtu kohtuasi Van der Mussele vs Belgia Kuningriik (1983)).

- 36.** Õiguskantsler märkis, et õigusnõustamine on advokaadi kutsetegevus ning ühtlasi elatusallikas. Kohustus pakkuda õigusnõustamist riigi ning advokatuuri poolt määratud tingimustel piirab advokaadi võimalust tegeleda õigusnõustamisega advokaadi enda poolt valitud ning kokkulepitud tingimustel. Riigi õigusabi osutamise kohustus võib riivata ka advokaadi või advokaadibüroo pidaja õigust omandi puutumatusse, kuna riigi õigusabi osutamisega kaasnevad paratamatult teatud väljaminekud (sõidu- ja majutuskulud, tõlkekulud jne). Kui advokaadile ei hüvitata riigi õigusabi osutamisel tekkivaid kulusid täielikult, siis peab ta oma kohustuse täitmist finantseerima oma omandi arvelt. See riivab advokaadi õigust omandi puutumatusse.
- 37.** Advokaadi ettevõtlusvabaduse ning omandiõiguse riive intensiivsust vähendab asjaolu, et riigi õigusabi osutamise eest makstakse tasu ning hüvitatakse riigi õigusabi osutamise käigus tekkinud kulutused. Mida väiksem on advokaadile riigi õigusabi eest makstav tasu või mida väiksemas osas hüvitatakse advokaadile riigi õigusabi osutamisel tekkinud kulutused, seda intensiivsem on advokaadi õiguste riive. Riive legitiimseks eesmärgiks on riigieelarve vahendite säästlik ja otstarbekohane kasutamine, mis on põhiseaduse järku väärtus. Riigi õigusabitasule piirmäärade kehtestamine on riive eesmärgi saavutamiseks sobiv ja vajalik abinõu.
- 38.** Ühelt poolt on kaalul advokaatide õigus tasu saada (omandipõhiõigus) ja advokaatide kutsevabadus, teiselt poolt riigieelarvevahendite säästlik kasutamine.
- 39.** Lisaks mõjutab tasu piirmäär otseselt kuriteos kahtlustatava isiku kaitseõigust. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikkel 6 sätestab õiguse õiglasele kohtumenetlusele. Selle artikli p 3 c kohaselt on igal kuriteos süüdistataval õigus kaitsta end ise või enda valitud kaitsja abil või saada tasuta õigusabi juhul, kui see on õigusemõistmise huvides vajalik ja süüdistataval pole piisavalt vahendeid õigusabi eest tasumiseks. Kriminaalasja toimikuga tutvumine on toiming, mille puhul on kaitsja osavõtt kohustuslik.
- 40.** Riik on kehtestanud määratud kaitse tasu ja toimingu tasu piirmäärad. Kriminaalasja toimikuga tutvumise toimingu puhul jätab tasu piirmäär väga mahukate kriminaalajade korral kaitsja töö suures osas tasustamata. Põhiseaduse § 29 kohaselt töötingimused on riigi kontrolli all. Kuigi tegemist ei ole töösuhtega, on siiski tegemist reguleerimisalaga puutumuses oleva küsimusega. Töölepinguseaduse § 29 lg 6 kohaselt Vabariigi Valitsuse kehtestatud alammäärast madalamat töötasu ei või töötajale maksta. Olukorras, kus osutatava teenuse hinna määrab riik, peab regulatsioon olema selline, et advokaadibüroo pidajal on võimalik selle töö eest maksta kas endale (kui advokaadibüroo pidaja ja riigi õigusabi osutaja langevad kokku) või advokaadist töötajale tasu, mis ei ole alammäärast väiksem. Alates 01.01.2022 on tunnitasu alammääraks 3,86 eurot ja kuutasu alammääraks täistööajaga töötamise korral 654 eurot, 2021. aastal olid vastavad määrad 3,48 eurot ja 584 eurot. Tasutaotluse kohaselt on toimikuga tutvumise ajana märgitud 76,5 tundi, selle eest on määratud tasu 486 eurot (summa on saadud: väljamõistetud 540 eurot – kliendiga kohtumise eest määratud tasu 54 eurot). Seega on reaalne tasu 6,35 eurot tunnis (486 : 76,5).



41. TLS § 43 lg 1 ja 2 kohaselt eeldatakse, et töötaja töötab 40 tundi seitsmepäevase ajavahemiku jooksul (täistööaeg) ja 8 tundi päevas. Keskmiselt on kuus 22 tööpäeva. Konkreetnes kriminaalasjas välja mõistetud reaalsed tunnitasu arvestades kujuneks kogu kuu sissetulekuks 1117,6 eurot. Alampalga puhul on tööandja tööjõukulu (sh sotsiaalmaks) 875 eurot<sup>2</sup>. Advokatuuri liikmemaks on 60 eurot. See teeb kuludeks 935 eurot. Järele jääva 182,65 euro eest ei ole bürookulu (ruumide üür, kommunaalteenused, sidevahendid, transport) katmine reaalne. Seega selle kriminaalasja näitel välja kujunenud tunnitasu ühe kuu peale taandades ei oleks riigi õigusabi osutajale alampalgagi välja maksmine võimalik. (Siinkohal on lihtsuse huvides arvestamata jäetud inimese õigus iga-aastasele puhkusele ja puhkusetasule, milleks tuleb vahendid koguda tööaasta jooksul).
42. RÕS § 24 lg 2 kohaselt ei ole lubatud riigi õigusabi osutajal küsida kliendilt lisaks kokkuleppel tasu. Olukorras, kus kaitsja ei ole võtnud tasuta töö tegemise kohustust vabatahtlikult ning isikult ei ole võimalik/lubatud küsida konkreetse toiminguga eest kaitsjale lisatasu, satub ohtu õigus sisulisele kaitsele ja seeläbi ka õiglasele kohtumenetlusele.
43. Allakirjutanu hinnangul esineb ka puutumus kaebaja tõstatatud võrdsuspõhiõigusega. Põhiseaduse § 12 kohaselt kõik on seaduse ees võrdsed. Riigi õigusabi osutada soovival advokaadil ei ole ülesannet vastu võttes teada kriminaalasja tegelikku mahtu. Regulatsioon, mis ei ole töö mahu suurusele vastava tasu väljamõistmiseks piisavalt paindlik, käsitleb riigi õigusabi osutajaid ebavõrdselt. Kuigi kõik võtavad ülesande vastu teadmises, et see tasustatakse üldiselt arvestusega 27 eurot pooltunni kohta, jääb mahukate toimetega tutvumise vajadusega kaitsjal tasu sellest määrast tunduvalt allapoole.
44. Nagu on eelnevalt Riigikohtu seisukohaga nõustudes nimetatud, kaitsja tasu ei pea alati vastama töötundide arvule. Siiski – mida suurema osa kuu töötundide arvust konkreetse toiminguga sooritamine võtab, seda enam peaks tasu vastama riigi õigusabi osutamise eest kehtestatud hinnale. Vastasel korral ei kaalu riigi vahendite säästliku kasutamise vajadus üles riivet riigi õigusabi osutaja ja saaja õigustele. Konkreetse toiminguga suur maht ja selle tegemiseks antud aeg ei võimalda hajutada tööd sedavõrd pikale ajale, et kujunenud tasumäär jääks põhiseaduspäraseks.
45. Kohus tunnistas põhiseadusega vastuolus olevaks ja jätab kohaldamata justiitsministri 26.07.2016 määruse nr 16 „Advokaadile riigi õigusabi tasu maksmise ja kulude hüvitamise kord“ § 2 lg 1 osas, mis võimaldab riigi õigusabi osutanud advokaadile kriminaaltoimikuga tutvumise eest makstava tasu piirmäära suurendada vaid kuni 500%.

## V

46. KrMS § 231 lg 3 p 2 kohaselt kaebust lahendades võib kohus rahuldada kaebuse täielikult või osaliselt ja kui õiguste rikkumist ei saa enam kõrvaldada, tunnistada õiguste rikkumist. Järgnevalt tuleb otsustada, millises ulatuses tasutaotlus rahuldada.
47. Tasutaotluse kohaselt on toimetega tutvumise ajana märgitud 76,5 tundi. Taotlusest nähtuvalt on tutvutud 45 kõitega ning selle väite õigsus oli kontrollitav kohtusse saadetud süüdistusakti põhjal. Lisaks sellele on taotluste kohaselt tutvutud jälitustoimingu ja tsiviilhagi materjalidega.

<sup>2</sup> <https://www.raamatupidaja.ee/palgakalkulaator>).

48. Toimiku lehekülgede täpne arv ei ole teada, kuid vähemalt 11 000 lehekülje ulatuses materjali olemasolu kinnitas allakirjutanule ka prokurör. Nimetatud lehekülgede arv võrdub 44 maksimaalse lehekülgede arvuni (250) komplekteeritud toimikukõitega.
49. Kriminaaltoimikus asuv materjal nõuab erineval määral süvenemist. Nii on lehekülgi, millele võibki pilgu vaid korraks peale heita. Samas on sisutiheda tekstiga põhjalikku süvenemist vajavat materjali. Allakirjutanu hinnangul on vähim veel õiglane tulemus lugeda ühe 250-leheküljelise toimikukõitega tutvumise ajaks 1 tund.
50. Kuivõrd lehekülgede arvust tulenevalt võib järeldada 44 maksimaalselt lubatud lehekülgede arvuga toimikukõite jagu materjali, tuleks tasustada tutvumine 44 tunni ulatuses. Korra § 6 lg 1 tulenevalt makstakse ühe tunni riigi õigusabi osutamise eest 54 eurot, mis 44 tunni kohta teeb 2376 eurot. Nimetatu tähendab Korra § 6 lg 1 kohase piirmäära suurendamist 2833,33% võrra.
- 51. KrMS § 231 lg 3 p 3 alusel rahuldab kohus kaitsja poolt 10.01.2022 esitatud taotluse riigi õigusabi tasu kindlaksmääramiseks osaliselt ning hüvitab tasu summas 2340 eurot (kliendiga läbirääkimised 54 eurot ja kriminaaltoimikuga tutvumine 2376 eurot). Summale lisandub käibemaks.**
52. Lõuna Ringkonnaprokuratuuri 21.01.2022 riigi õigusabi tasu ja kulu osalise hüvitamise määrus ja Riigiprokuratuuri 24.03.2022 kaebuse rahuldamata jätmise määrus tuleb vastavas osas tühistada.
53. PSJKS § 9 lg 1 alusel edastab kohus määruse Riigikohtule.
54. PSJKS § 9 lg 2 nõude täitmiseks märgib kohus, et justiitsministri 26.07.2016 määruse nr 16 „Advokaadile riigi õigusabi tasu maksmise ja kulude hüvitamise kord“ on kättesaadav elektrooniliselt aadressil riigiteataja.ee.

(allkirjastatud digitaalselt)